

Raoul Schrott, avstrijski avtor in prevajalec

TUDI METAFORA POSTAVLJA ENAČBE

TANJA PETRIČ, foto JURE ERŽEN

V okviru evropskega književnega in prevodnega projekta TransStar je Ljubljano po desetih letih ponovno obiskal pisatelj, pesnik, prevajalec in literarni teoretik Raoul Schrott, provokativni raziskovalec *Iljado*, »homerskega vprašanja« in poverzav med naravoslovjem in poezijo.

Vaše pesniške zbirke so videti precej konceptualno: vse se začnejo s poetičnim predgovorom, razdeljene so v cikle, vsaka pesem pa je opremljena še s kratko »prozno« gloslo.

Osebnost mi niso blizu pesniške zbirke, ki prinašajo zbir pesmi brez rdeče niti in so videti kot razraščeni florilegiji brez prave strukture. Pesnjenje je zame najnatančnejša, najbolj jedrnat oblika mišljenja, ker se v pesmi združujejo tri ravni – melodična, semantična in silkovna, ki določajo način mišljenja. Glasbeni element posnema rime, ki so podobni našemu dihanju in srčnemu utripu. Razmišljamo pa delno na jezikovni način in delno v podobah, konceptih in she-mah, zato pisanje poezije ni le ilustrativna umetnost, temveč natančna oblika dojemanja in raziskovanja reči, doseganja vpogleda vanje in določevanja njihovega pomena.

Najprej me pritegne neka tema, ki jo hočem na poetičen način in v obliki pesni raziskati. Ker pesmi kot samostojne tvorbe posredujejo vedenje, si želim vidlike, povezane z njihovim nastankom, zajeti še v kratki glosi. S tem pesem pridobi še drugo dimenzijo.

Pogosto poezijo vzporejate z naravoslovjem, kar je nekoliko neobičajno. Kakšne so stične točke med poetičnim in naravoslovnim mišljenjem?

Pri izumih prepoznavamo strukture, ki jih lahko preesemo na druga področja in obratno. Mislimo v analogijah, in na ta način razmišlja tudi pesnik. Če rečem »Richard je lev«, kar je klasični lingvistični primer teorije metafor, lahko trdim, da je Richard pogumen, v poetičnem smislu ima najbrž dolge kodre, večje dlani, poraščene prsi in globok glas. Tudi metafora postavlja enačbe. Gre namreč za temeljni način mišljenja, ki ga je mogoče opazovati tako v umetnosti kot v naravoslovju. Tudi ko želimo naravoslovne raziskave posredovati javnosti, jih moramo opisati z glagoli, poetičnimi podobami in metaforami. Moja najnovejša dela se ukvarjajo z vprašanjem, kako naravoslovna spoznanja spremeniti v »zgodbo«.

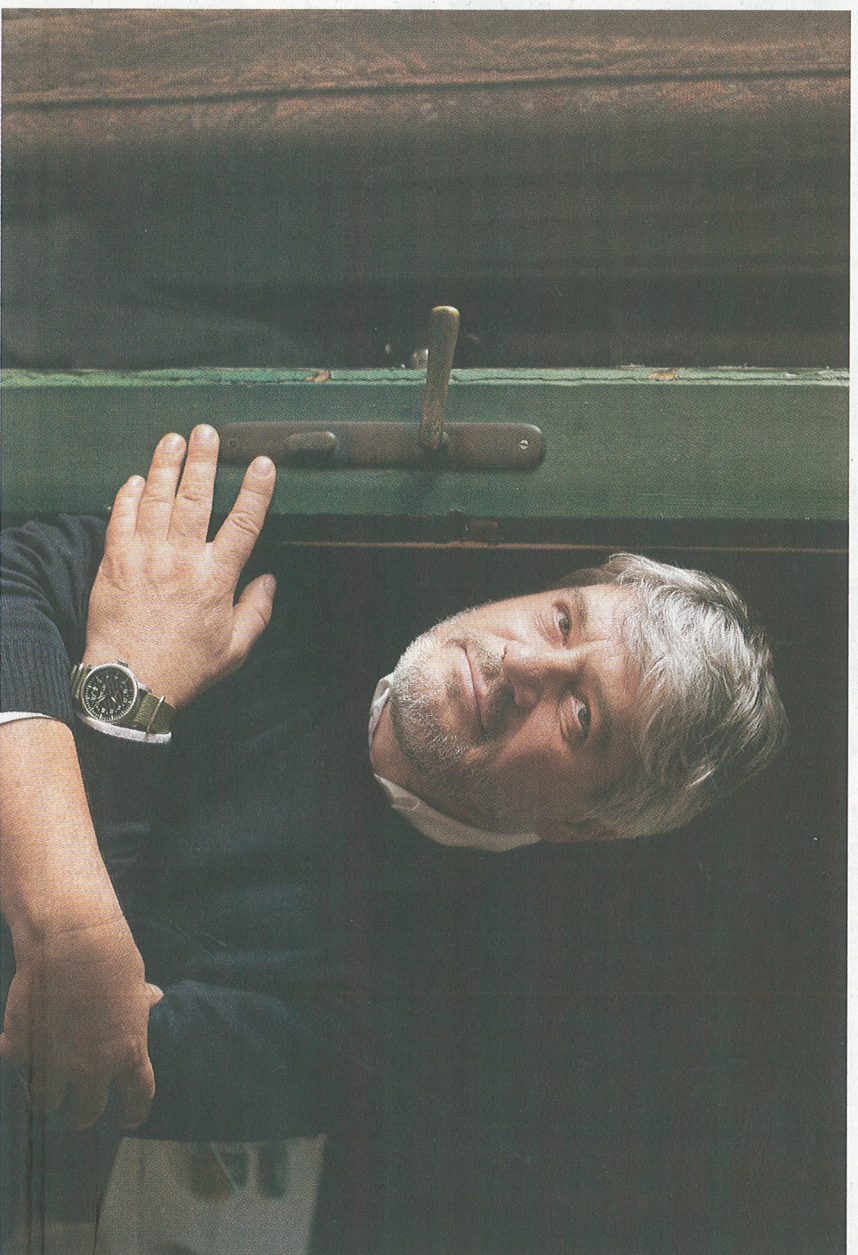
Z Arthurjem Jacobsonom ste napisali znanstveno monografijo *Gehirn und Gedicht (Možgani in pesem)*. Kakšne rezultate prinaša vaša »pionijska nevro poetika«?

Že od nekdaj me je zanimalo, ali je to, s čimer se ukvarjam, mentalni kratki stik ali gre za osnovni način mišljenja. Zato sem se začel ukvarjati z raziskovanjem možganov in skupaj z nevrologistom Arthurjem Jacobsonom poskušal poiskati nevrobiološke temelje poezije. Vendar raziskovanje možganov ni treba precejevati, ker operira zgolj z metrvami in s statističnimi podatki opisuje receptivne fenomene, ne more pa jih vrednotiti.

Že od nekdaj me je zanimalo, zakaj so verzi tako kratki. Razlagal sem našel v *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, kjer piše, da se dolžina verza sklada z ritmom našega dihanja, kar je neumnost, saj lahko človek v enem dihu pove ali prebere do šestdeset zlogov, povprečna pesem pa jih ima okrog dvanajst. Teh dvanajst zlogov izgovarjamo v sekvenci, dolgi tri sekunde. To si lahko razložimo na podlagi spoznanj o možganih, ki kažejo, da je naš delovni (kratkoročni) spomin zmožen sprejemati in reagirati v trisekundnih blokih. Nevrolingvistika torej dokazuje, da komuniciramo v trisekundnih sekvencah, ker med proizvajanjem informacij nastajajo mikropavze. Tovrstne raziskave se skladajo s formo poezije, pa tudi s postavivijo časopisov, ki so že razdeljeni na stlopce, kar omogoča hitrejšo sprejemanje informacij.

Ukvarjate se tudi z literarnim prevajanjem, prevedli ste denimo *Ep o Gilgamešu* in *Homejevo Iljado*. Kakšen status pripisujete literarnemu prevodu v okviru lastnega pisateljskega opusa?

Prevajanje je kontinuum mojega avtorskega dela. Iz gramatičnih razlogov je prevod edini način, ki ga poznam, s katerim si je mogoče pridobiti nujno obrtniško znanje za pisanje. Kot pri vseh zvrsteh umetnosti genij namreč sestoji iz 99 odstotkov transpiracije in enega odstotka inspiracije. Brez rokodelske spretnosti, delovne rutine, znanja o retorici-

nih figurah in zmožnosti samokritike je težko pisati dobre pesmi – pesnjenje ostaja namreč vselej le poskus, če so pesmi na koncu dobre ali ne, pesnik ne more presoditi sam. Prav zato si v tujih jezikih poiščem pesmi, ki se mi zdijo dobre, in poskušam njihova retorična sredstva in trike prenesti v nemški jezik, da bi dosegel isti učinek. Prevajanje je namreč nujno povezano z estetik učinka, saj je zame literatura umetnost sugestije. Moja poetična maksima se nanasa na najstarejšo meni poznano definicijo poezije, zapisano v kitajski knjigi pesmi, ki pravi, da pesem avtor nosi v glavi in da le poskuša na podlagi zelo primitivnih nosilcev, besed, kompleksnost svojih misli in občutkov prenesti tako, da lahko pri bralcu to kompleksnost ponovno vzpostavi. Po drugi strani je prevajanje tudi oblika pisanja – pri obeh dejavnostih se moram spraševati, kako lahko najnatančnejše posredujem in oblikujem določeno misel, je da so pri lastnem pisanju misli pač moje.

Menda ste *Iljado* začeli prevajati na poti med Ljubljano in Mariborom ...

Ko sem pred približno desetimi leti prvič gostoval v Sloveniji, sem dobil ponudbo hessenskega radia, da bi prevajal *Homejevo Iljado*. In ker se mi je pot do Maribora zdela dolga, sem začel poskusno prevajati prvi spev. Pritegnilo me je tudi dejstvo, da se lahko enkrat v življenju prelelim v Homerja. Manj pomembno se mi zdi odlično znanje stare grščine, saj je povsem nemogoče, da bi človek lahko Homera danes prevajal kar tako z lista. Bolj kot so besedila stara, bolj je pomemben literarnozgodovinski aparat: pomagali sem si s komentiranimi izdajami, sekundarno literaturo, etimološkimi slovarji, torej s celotnim obstoječim korpusom, ki se ukvarja z razlago besedila, ne nazadnje tudi s tem, kaj pove med vrsticami ali kakšni so bili videti predmeti, ki jih Homer upesnjuje. Vse to je bilo treba raziskati, preden sem se lotil razmišljanja o tem, na kaj se je Homer z nekim verzom nanašal. Zanimalo me je, kako bi se avtor izrazil danes, v nemškem jeziku, ki uporablja drugačne idiole in podobe, hkrati pa ima drugačne bralce, ki o takratnem, Homejevem svetu ne vedo skoraj ničesar. Gre za proces presajanja, ki je temeljno povezan s kulturnim transferjem. Nasprotna pozicija trdi, da je treba tuje elemente obdržati, vendar bi morali v danem primeru besedilo opremiti s preštevili in opombami, kar ni več poetičen prevod, temveč literarnozgodovinska izdaja, primerljiva z receptom.

S svojo verzijo »homerskega vprašanja«, ki povezuje orientalistiko z okcidentalistiko, ste dvignili precej prahu med znanstveniki, ki se ukvarjajo s Homerjem.

Prevajalci so zame najnatančnejši bralci, ker se s posameznim verzom ukvarjajo dlje kot katerikoli literarni teoretik. Ko sem prevedel *Iljado*, še prej pa *Ep o Gilgamešu*, so me že poučili, da velja *Gilgameš* za predlogo *Iljadi*, ker na več mestih besedno sovpadata. Znanost je pred tem že raziskala, da so bili za Homerja pomembni tudi drugi epi iz asirskega prostora, pa iz Stare zaveze in hetitskega izročila. Moral sem napisati predgovor k prevodu in se mi je hitro postavilo vprašanje, kako lahko neki Grk naleti na *Ep o Gilgamešu*, za katerega je znano, da je krožil le po asirskem prostoru, in kako je taisti Grk prišel v stik s hetitskimi in semitskimi prviniami, ne da bi imel dostop do besedil, ki so bila dosegljiva zgolj v tempeljskih knjižnicah. Zato se mi je porodila teza, da je bil Homer najbrž pisar v službi Asircev, ki so zapostavljali veliko tujecev, kar je med raziskovalci splošno znano. V južni Turčiji je obstajala pokrajina Kilikija, kjer so se vse omenjene kulture stikale. Ta teza je naletela na odpor nemških grecistov, predvsem iz ideoloških razlogov, ker načelno zavračajo vsakršne »kvarne« orientalske vplive in zagovarjajo grško izvornost.

Čeprav kot komparativist nimam licence za sodbe o grškem, hetitskem in asirskem prostoru, se mi zdi, da so tovrstni nacionalno in jezikovno omejeni vidiki zastareli. Diskusija je bila kljub temu plodovita. Seveda profesorji, ki so se petdeset let ukvarjali s Homerjem, niso hoteli priznati, da imam morda prav, zdi pa se mi, da je moj argument prepričljiv, ker v vseh teh letih nisem slišal niti enega protiangumenta, ki bi ga ovrgel. V veliko priznanje mi je, da se v antični zbirki berlinskega muzeja moja teorija nahaja ob ostalih.

Vrniva se v današnji čas. Pomembna leipziska nagrada za leposlovje je tokrat šla v roke nemškega pesnika Jana Wagnerja. Še vam zdi gesta žirije, da nagrado prvič podeli pesniški zbirki, »statement« ali zgolj naključje (splot ker se tudi nemško področje spopada z marginalizacijo poezije)?

Zdi se mi pozitivna spodbuda, ne smemo pa je precejevati, ker je marginalnost lirike v nemškem prostoru veliko večja kot v anglosaškem, kjer je poezija bolj prisotna, brana in ima večje naklade. Delno so za to stanje krivi pesniki sami, ki so postali zelo obskurni, pišejo intelektualistično zapleteno, nizajo verige prostih asociacij in privednostično metafor, niso pa več sposobni pisati o vsakdanjih rečeh. Pesni Jana Wagnerja so poezijo do neke mere ponovno primaknile k vsakdanjemu življenju, ubesedenemu v razumljivem, ne zgolj praznem, poetiziranem jeziku. Kljub temu ostaja poezija s svojo komprimirano govornico za širšo javnost težje dojemljiva. ■